

Вікторія Михайлівна ОНЕГІНА

доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економіки та маркетингу,
Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка,
ORCID ID: 0000-0003-0794-8032
E-mail: viconeg1511@gmail.com

Віталіна Володимирівна АНТОЩЕНКОВА

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та маркетингу,
Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка
ORCID ID: 0000-0002-3963-6263
E-mail: vitalina.tiaxntusg@gmail.com

Юлія Миколаївна КРАВЧЕНКО

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки та маркетингу,
Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка
ORCID ID: 0000-0002-3692-418X
E-mail: kravchenko74@ukr.net

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ СПЕЦІАЛІЗУЮТЬСЯ НА
ВИРОБНИЦТВІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА**

Онегіна В. М., Антощенко В. В., Кравченко Ю. М. Сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 2. С. 164 – 170.

Анотація

Вступ. Наразі сучасний стан та перспективи розвитку підприємств галузі тваринництва найбільше потребують інновацій в формуванні та становленні продовольчої незалежності України. Адже забезпечення населення продукцією тваринництва стабільно, в достатній кількості і необхідної якості та асортименту є важливим стратегічним завданням для країни. В статті проаналізовано сучасний стан розвитку підприємств галузі тваринництва, а також окреслено перспективи та основні напрямки розвитку галузі.

Метою дослідження стало вивчення сучасного стану та перспектив інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва та обґрунтуванні подальших напрямів інноваційного розвитку галузі в країні.

Результати. Проаналізовано динаміку поголів'я ВРХ та корів за категоріями господарств, встановлено значне скорочення поголів'я корів в сільськогосподарських підприємствах України та тенденцію до продовження скорочення поголів'я корів. Проаналізовано динаміку обсягів виробництва молока в Україні, рівень цін на м'ясо та молоко та рентабельність виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами. За даними Державної служби статистики, виробництво молока в Україні за підсумками 2019 року скоротилося на 3,7% і вперше за роки незалежності впало нижче 10 млн тон - до 9,68 млн т. станом на 2020 рік, виробництво молока становило 2963,6, що на 60,6% нижче обсягів виробництва 1990 р. Виробництво м'яса в 2019 році зросло на 4,8% - до 3,47 млн тон (у живій вазі), але порівняно з 1990 роком скоротилось на 43,1%. Виробництво м'яса є неприбутковим в сільськогосподарських підприємствах, а от молочне тваринництво є рентабельним.

Висновки. Встановлено, що галузь тваринництва в Україні зазнає певних труднощів, саме через відсутність інноваційних складових в своєму розвитку. Визначені чинники, що обумовлюють негативні процеси.

© Вікторія Михайлівна Онегіна, Віталіна Володимирівна Антощенко, Юлія Миколаївна Кравченко, 2021 За результатами дослідження надано пропо-

зиції щодо розвитку галузі тваринництва та її ефективному функціонуванню. Зазначено, що інноваційний розвиток підприємств галузі тваринництва необхідно поєднувати зі сталим розвитком сільських територій.

Ключові слова: тваринництво, молочне скотарство, інноваційний розвиток, ефективність, продуктивність, рентабельність.

Viktoriya ONEGINA

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of Economics and Marketing Department,
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

Vitalina ANTOSHCHENKOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Economics and Marketing
Department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

Yuliia KRAVCHENKO

PhD in Economics, Senior lecturer of Economics and Marketing Department,
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES SPECIALIZING IN PRODUCT PRODUCTION

Onegina V. M., Antoshchenkova V. V., Kravchenko Yu. M. Current state and prospects of innovative development of agricultural enterprises specializing in product production. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2021. Volume 6. № 2, pp. 164 – 170.

Abstract

Introduction. *The current state and prospects of development of livestock enterprises most in need of innovation in the formation and formation of food independence of Ukraine. After all, providing the population with livestock products is stable, in sufficient quantity and of the required quality and range is an important strategic task for the country. The article analyses the current state of development of livestock enterprises, as well as outlines the prospects and main directions of development of the industry.*

The aim of the study was to study current state and prospects of innovative development of agricultural enterprises specializing in the production of livestock products and justification of further directions of innovative development of the industry in the country.

Results. *The dynamics of cattle and cows by categories of farms was analysed, a significant reduction in the number of cows in agricultural enterprises of Ukraine and a tendency to continue the reduction in the number of cows. The dynamics of milk production in Ukraine, the level of prices for meat and milk and the profitability of livestock production by agricultural enterprises are analysed. According to the State Statistics Service, milk production in Ukraine in 2019 decreased by 3.7% and for the first time since independence fell below 10 million tons - to 9.68 million tons as of 2020, milk production was 2963.6, which is 60.6% lower than the production volume of 1990. Meat production in 2019 increased by 4.8% - to 3.47 million tons (live weight), but compared to 1990 decreased by 43.1%. Meat production is unprofitable in agricultural enterprises, while dairy farming is profitable.*

Conclusions. *It is established that the livestock industry in Ukraine is experiencing certain difficulties, precisely because of the lack of innovative components in its development. The factors that cause negative processes are identified. According to the results of the study, proposals for the development of the livestock industry and its effective functioning are provided. It is noted that the innovative development of livestock enterprises must be combined with sustainable development of rural areas.*

Key words: animal husbandry, dairy farming, innovative development, efficiency, productivity, profitability.

JEL classification: Q01; Q18; Q55

Вступ

Наразі сучасний стан та перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств галузі тваринництва найбільше потребують інновацій у формуванні та становленні продовольчої незалежності України. На сучасному етапі розвитку в Україні галузь тваринництва має негативні тенденції: катастрофічно скорочується поголів'я, зменшується виробництво молока та м'яса, зростають ціни на молоко та молочні продукти при

одночасному зменшенні платоспроможності населення країни. Необхідність забезпечення населення якісною продукцією, зміцнення продовольчої незалежності країни визначає необхідність пошуку заходів для відновлення галузі тваринництва на інноваційній основі. Дослідженню стану галузі тваринництва в Україні та ефективному функціонуванню і окресленню перспектив її розвитку присвячено ряд наукових праць таких вчених-аграрників, як: Лозинська І. В., Власенко В. В., Головка М. П., Семко Т. В., Головка Т. М., Іванова А. С., Аверчева Н. О., Заходим М. В., Антощенкова В. В., Кравченко Ю. М., та ін.

Мета та завдання статті

Метою статті є дослідження сучасного стану та перспектив інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва та обґрунтуванні подальших напрямів інноваційного розвитку галузі в країні.

Виклад основного матеріалу

Продукція тваринництва є одними з найцінніших продуктів харчування людини. По харчовій цінності молоко може замінити будь-який продукт, але жоден продукт не замінить молоко. Харчова цінність молока полягає в тому, що воно містить усі необхідні для людського організму харчові речовини (білки, жири, вуглеводи і т. д.) в добре збалансованих співвідношеннях і легко засвоюваній формі. Молоко є виключно важливим джерелом мінеральних речовин, особливо кальцію і фосфору, які знаходяться в сприятливому співвідношенні для їх засвоєння організмом. У молоці містяться інші важливі мікроелементи: калій, натрій, магній і так далі. Мікроелементи молока беруть участь у побудові ферментів, гормонів і вітамінів. Один літр молока задовольняє добову потребу дорослої людини в тваринному жирі, кальції, фосфорі; на 53% – в тваринному білку; на 35% – у біологічно активних незамінних жирних кислотах, у вітамінах А, С, тіаміні; на 21,6% – у фосфоліпідах; на 26% – в енергії. Добова доза споживання молока для дорослої людини складає 0,5 літра, для дитини – 1,0 літр. Середньодобове споживання молочних продуктів в грамах, на думку вчених, має бути наступне: молоко – 500, масло – 15, сир – 18, сир кисломолочний – 20, сметана – 18, згущене молоко – 8, сухе молоко – 3 г. В перерахунку на молоко це складе 1430 г [1].

Тривалий час молочне скотарство в Україні розвивалось шляхом розширеного відтворення стада. Протягом багатьох років поголів'я корів зростало. Найбільша кількість корів на території України спостерігалася на початок 1987 р. та становила – 9271,1 тис. голів. На час становлення незалежності України в 1991 році поголів'я корів становило 8378,2 тис. голів. З 1991 р. спостерігається зниження чисельності поголів'я корів, ця тенденція присутня і на теперішній час. За останні 29 років поголів'я корів зменшилось більше ніж в 4,6 рази – і становить 1788,5 тис. голів. Таке значне зменшення поголів'я корів відбулося за рахунок сільськогосподарських підприємств, де протягом 1991-2000 рр. кількість поголів'я корів зменшилась на 92,9%, і становить на 2020 р. – 438,6 тис. голів. В господарствах населення спостерігається теж тенденція зниження чисельності поголів'я корів, але не такими значними темпами. За період 1991-2000 рр. у господарствах населення поголів'я корів зменшилось на 38,3%, і становить – 1349,9 тис. голів. В 2020 р. спостерігалась теж тенденція до зниження поголів'я корів, загальна чисельність зменшилась на 6,8%. На сільськогосподарських підприємствах чисельність поголів'я корів зменшилась на 6,8%, в господарствах населення – на 7%, і тільки у фермерських господарствах спостерігається незначне збільшення – на 0,2% і становить 42,9 тис. голів (табл. 1).

Така обставина викликана наступними чинниками: відсутність дієвої кредитної політики щодо підтримки товаровиробників, спрямованої на оновлення основних засобів виробництва; практична відсутність інтегрування виробництва, переробки і реалізації молочної продукції, насамперед, відсутність організаційно-економічних

механізмів регулювання взаємовідносин у ланцюгу «виробництво – заготівля – переробка – торгівля», що призводить до непропорційного розподілу доходів між його учасниками, коливань закупівельної ціни на молоко і зниження інвестиційної привабливості галузі; відсутність рівноцінного паритету цін на сире молоко, молочну худобу і промислову продукцію; низької її ефективності і недостатньою державною підтримкою тваринництва, і як наслідок, застосування морально застарілих технологічних і технічних засобів виробництва, що зумовлюють його високу енергоємність і собівартість продукції [3].

Таблиця 1. Динаміка поголів'я ВРХ та корів за категоріями господарств України за 1991-2020 рр. (на 1 січня)

Категорія господарств	1991	2001	2015	2017	2018	2019	2020	2020 р. у % до	
								1991	2019
Поголів'я ВРХ усього	24623,4	9423,7	3884,0	3682,3	3530,8	3332,9	3092,0	12,5	92,8
в тому числі поголів'я корів	8378,2	4958,3	2262,7	2108,9	2017,8	1919,4	1788,5	21,3	93,2
Підприємства	6191,6	1851	529,2	484,6	466,6	467,8	438,6	7,1	93,8
Господарства населення	2186,6	3107,3	1733,5	1624,3	1551,2	1451,6	1349,9	61,7	93,0

Джерело: [2]

Зменшення чисельності поголів'я корів зумовило скорочення виробництва обсягів молока, яке відбулося за рахунок сільськогосподарських підприємств (табл. 2). Зменшення виробництва молока відбулося за рахунок сільськогосподарських підприємств, де виробництво у 2019 р. порівняно з 1990 р. зменшилось з 18634,1 тис. т до 2728,6 тис. т., або на 85,4%. У господарствах населення виробництво молока у 2019 р. порівняно з 1990 р. зросло на 18,1%, з 5874,2 тис. т до 6934,6 тис. т. Але і у господарствах населення за останні 9 років відбувається зменшення виробництва молока. За період 2010-2019 рр. воно зменшилось на 23,2%. І тільки фермерські господарства збільшують виробництво молока, але їх питома вага в загальному виробництві в Україні лише 2%.

Таблиця 2. Динаміка виробництва м'яса та молока в Україні за 1990-2020 рр., тис. т

Показники	1990	2000	2010	2017	2018	2019	2020	2020 р. у % до 1990 р.
Виробництво м'яса (у забійній масі)	4357,8	1662,8	2059,0	2318,2	2354,9	2492,4	2477,5	56,9
Виробництво молока	24508,3	12657,9	11248,5	10280,5	10064,0	9663,2	9263,6	39,4

Джерело: [2]

Порівняно з 1990 роком виробництво м'яса у забійній вазі скоротилось на 43%. Динаміка виробництва м'яса в Україні досить нестабільна, та починаючи з 2010 року, після стрімкого падіння обсягів, нарешті м'ясне тваринництво нарощує свій потенціал. Негативні процеси у скотарстві молочного напрямку обумовлені наступними чинниками: низький рівень інвестиційної привабливості галузі через переважну збитковість господарств; висока капітало- і трудомісткість виробничих процесів; зростання цін на енергетичні та інші ресурси, які потребує галузь; необхідність відведення значних площ сільськогосподарських угідь під кормові культури, сінокоси і пасовища; недостатній обсяг державних дотацій для тваринництва, скасування спеціального режиму повернення ПДВ; непрозора політика держави щодо відкриття ринку землі [4].

Недостатній об'єм молочної сировини на ринку України та її висока собівартість є тими важливими факторами, що провокують підвищення цін на продукцію молочного скотарства (табл. 3). В 2020 році за досліджуваний період середні ціни реалізації м'яса сільськогосподарськими підприємствами зросли майже в 14 разів і становили 32490,6 грн за 1 т, а на молоко середня ціна реалізації зросла в 16,5 разів і становила 8839,9 грн за 1 т. Середні ціни на молоко, яке реалізується сільськогосподарськими підприємствами, вищі від середніх цін на молоко, що реалізується господарствами

населення, це добре ілюструє графік динаміки цін на молоко, що виробляється підприємствами та господарствами населення (рис. 1).

Таблиця 3. Динаміка середньої ціни на м'ясо та молоко, реалізоване підприємствами за період 2010-2019 р., гривень за 1 тону

Продукція	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 р. до 2010 (рази)
М'ясо	2350,8	10797,1	21966,2	31838,4	33331,2	32679,8	32490,6	+13,8
Молоко	536,4	2938,7	4347,3	7234,0	7602,4	8198,2	8839,9	+16,5

Джерело: [2]

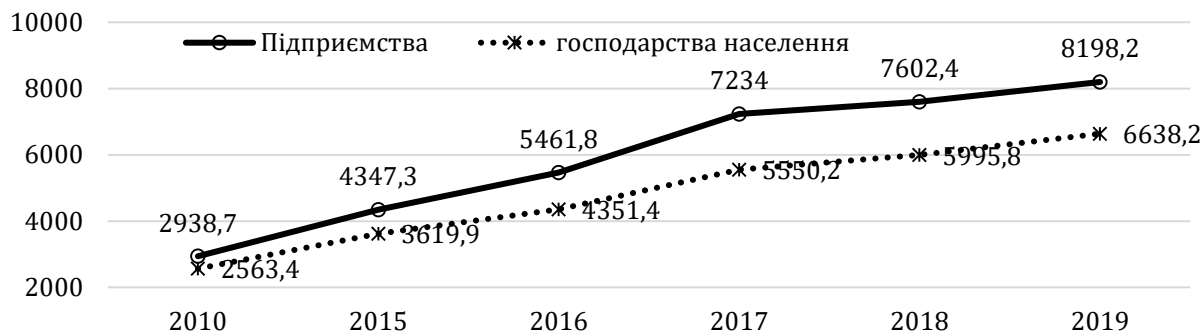


Рис. 1. Динаміка цін на молоко, що виробляється підприємствами та господарствами населення України за період 2010-2019 рр.

Для населення, що здійснює реалізацію молока коров'ячого незбираного для промислової переробки, здійснювати перевезення даного товару за межі населеного пункту може бути економічно недоцільним оскільки пов'язано з додатковими, значними матеріальними витратами, витратами часу та ризиком втрати якості даного товару (при недотриманні температурного режиму – молоко скисає). Таким чином, усе заготовлене молоко є рівнозначним по якості товаром – негатунком із встановленням ціни за одиницю базисної жирності. При цьому продавець не може відмовитись від здачі молока й вибрати з поміж інших молокопереробних підприємств те, яке запропонує вищу ціну. Це обумовлено економічними та організаційними обмеженнями – необхідність транспортування з дотриманням спеціальних температурних режимів, рівень транспортних витрат, неможливість постійної щоденної реалізації молока на продовольчих ринках обласного чи районного центрів.

Динаміка рівня рентабельності виробництва молока в підприємствах України за період 2012-2019 рр. наведена в табл. 4.

Таблиця 4. Динаміка рівня рентабельності виробництва м'яса та молока в підприємствах України за період 2012-2019 рр., %

Категорія господарств	2012	2013	2015	2016	2017	2018	2019	2019 р. до (в.п.) 2018 р.
М'ясо								
На сільськогосподарських підприємствах	-28,3	-41,3	-16,9	-23,2	3,4	-17,7	-27,1	-9,4
Молоко								
На сільськогосподарських підприємствах	1,8	13,1	12,7	18,6	26,9	16,1	20,6	+4,5
у т.ч. фермерські господарства	4,9	21,4	20,5	23,3	25,9	18,0	20,1	+2,1

Джерело: [2]

Виробництво м'яса сільськогосподарськими підприємствами України є неприбутковим. Рівень збитковості в 2019 році становив 27,1%. Рентабельність виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами України в 2019 р. становила 20,6%. Порівняно з попереднім роком рентабельність виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами зросла на 28%, а порівняно з 2017 р. вона зменшилась на 23,4%. Подібний стан рентабельності мають і фермерські господарства: в 2019 р. рентабельність виробництва молока становила 20,1%, порівняно з 2018 р. вона

збільшилась на 11,7%, а порівняно з 2017 р зменшилась на 22,4%. Відміни в рівні економічної ефективності виробництва молока зумовлені в основному різним рівнем собівартості молочної сировини і закупівельних цін на її реалізацію. Отже, для зростання поголів'я корів і виробництва молока, крім забезпечення належної цінової політики та державної підтримки галузі, необхідно вдосконалити організацію виробництва з метою зменшення затрат за рахунок внутрішніх факторів. Зниження собівартості виробництва молока необхідно насамперед досягати за рахунок підвищення продуктивності худоби та поліпшення якості кормів. За даними наукових установ, з підвищенням на кормову одиницю, використану в молочному скотарстві, перетравного протеїну із 84,5 до 108,3 г витрати корму на 1 ц молока знижуються на 17%, а собівартість виробництва – на 11%. Необхідно забезпечити підвищення врожайності кормових культур та рівень механізації трудомістких процесів у кормовиробництві, ефективно використовувати машини та добрива, здешевлювати виробництво насіння. Важливо також досягти зменшення витрат кормів на одиницю продукції на основі поліпшення племінних якостей худоби, породи якої здатні до високої молочної продуктивності. Щоб скоротити витрати коштів на виробництво одиниці продукції в молочному скотарстві варто також домогтись ощадливого використання енергоносіїв, ефективного застосування засобів механізації і обладнання в галузі [5].

Розвиток галузі тваринництва на сьогодні в Україні є перспективним та потужним, але ця галузь має певні проблеми, основою їх є якість та безпечність продукції. Низькі закупівельні ціни та висока собівартість через відсутність достатнього власного кормовиробництва, зношеність чи відсутність обладнання, недосконала підтримуюча законодавча база, економічна, соціальна та політична нестабільність в країні є причиною такої неефективності.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Роль інноваційного підприємництва і його вплив на ефективність виробництва в економіці є беззаперечною. Інноваційний розвиток у сфері сільського господарства для України має більший вплив на скорочення бідності та забезпечення продовольчої незалежності. Однією з головних переваг інновацій є їх вплив на економічне зростання. Тобто інновації можуть призвести до підвищення продуктивності, а це означає, що один і той же ресурс генерує більший результат. Зі зростанням продуктивності виробляється все більше товарів і послуг – іншими словами, зростає економіка. Інновації та зростання продуктивності приносять величезну користь для споживачів та бізнесу, в тому числі і агробізнесу. В галузі тваринництва спостерігається тенденція до катастрофічного скорочення поголів'я та зменшення виробництва продукції. Вийти з такого стану можливо шляхом поетапного відродження галузі на інноваційній основі, створення сприятливих інвестиційних умов, запровадження новітніх технологій, удосконалення механізму державної підтримки галузі. Встановлено, що інноваційний розвиток галузі тваринництва необхідно поєднувати зі сталим розвитком сільських територій.

Список літератури

1. Технологія молока та молочних продуктів : навчальний посібник / Власенко В. В., Головка М. П., Семко Т. В., Головка Т. М. Харківський державний університет харчування та торгівлі. Харків: ХДУХТ, 2018. 202 с.
2. Офіційний веб-сайт Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Іванова А. С. Молочне скотарство: сучасний стан та проблеми вирішення. *Агросвіт*. 2017. №22. С. 57–62.
4. Аверчева Н. О. Підвищення якості молока як основа конкурентоспроможності продукції на Європейському ринку. *Агросвіт*. 2019. №22. С. 19–30.
5. Заходим М. В. Сучасний стан і тенденції розвитку молочного скотарства в Україні. *Інноваційна економіка*. 2016. № 1-2. С. 53–59.
6. Кравченко Ю. М., Антощенко В. В. Фактори сталого розвитку економіки аграрного сектору. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Сер. Економічні науки*. 2019. Вип. 200. С. 174–183.

7. Onegina V., Kravchenko Y., Antoshchenkova V. Improving the efficiency of quality management and safety of dairy production in Ukraine in the conditions of European integration. Academy of Management and Administration in Opole, Ed. by O. Mandych, T. Pokusa. 2020. p.105–111.
8. Антощенко В. В. Формування ринку молока на основі коопераційно-інтеграційних відносин. *Економічний дискурс: міжнародний збірник наукових праць*. м. Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 2016. Вип. 2. С. 29–35.
9. Антощенко В. В., Кравченко Ю. М. Управління матеріальними потоками та формування сировинної зони в молокопродуктовому секторі. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства, «Економічні науки»*. 2019. Вип. 206. С. 45–54.
10. Попадинець Н. М., Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Данило С. І., Журавель Ю. В. Стратегічні орієнтири державного регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів. *Регіональна економіка*. 2020. №2(96). С. 131–143.
11. Іртищева І. О., Смелянець Т. В., Бурдельна Г. О. Стан та стратегічні орієнтири інвестиційно-фінансового забезпечення агропродовольчої сфери в умовах глобалізації. *Агросвіт*. 2012. № 7. С. 26–32.
12. Іртищева І. О., Крамаренко І. С. Фінансово-кредитне забезпечення агропродовольчої сфери України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2012. № 3. С. 12–16.

References

1. Vlasenko, V. V., Golovko, M. P., Semko, T. V., Golovko, T. M. (2018). *Texnologiya moloka ta molochny'x produktiv*. [Technology of milk and dairy products]. Xarkiv's'ky'j derzhavny'j universy'tet xarchuvannya ta torgivli Xarkiv. XDUXT. Ukraine.
2. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. (2021). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Ivanova, A. S. (2017). «Dairy farming: current status and problems to be solved». *Agrosvit*, pp. 57-62.
4. Avercheva, N. O. (2019). «Improving the quality of milk as a basis for product competitiveness in the European market». *Agrosvit*. № 22, pp. 19-30.
5. Zaxody'm, M. V. (2016). «The current state and trends in dairy farming in Ukraine». *Innovacijna ekonomika*. № 1-2, pp. 53-59.
6. Kravchenko, Yu. M., Antoshhenkova, V. V. (2019). «Factors of sustainable economic development of the agricultural sector». *Visny'k Xarkivs'kogo nacional'nogo texnichnogo universy'tetu sil's'kogo gospodarstva. Ser. Ekonomichni nauky*. Issue 200, pp. 174-183.
7. Onegina, V., Kravchenko, Y., Antoshchenkova, V. Improving the efficiency of quality management and safety of dairy production in Ukraine in the conditions of European integration. Ed. by O. Mandych, T. Pokusa. Academy of Management and Administration in Opole, 2020. pp. 105-111.
8. Antoshhenkova, V. V. (2016). Formuvannya ry'nku moloka na osnovi kooperacijno-integracijny'x vidnosy'n. [Formation of the milk market on the basis of cooperative and integration relations]. *Ekonomichny'j dy'skurs: mizhnarodny'j zbirny'k naukovy'x prac'`*. Kamianets'-Podil's'kyj: PДАТУ м. Кам'янець'-Подільський: ПДАТУ. Issue 2, pp. 29-35.
9. Antoshhenkova, V. V., Kravchenko, Yu. M. (2019). «Management of material flows and the formation of the raw material zone in the dairy sector». *Visny'k Xarkivs'kogo nacional'nogo texnichnogo universy'tetu sil's'kogo gospodarstva*. Issue 206, pp. 45-54.
10. Popadyne'c', N. M., Irtyshheva, I. O., Kramarenko, I. S., Danylo, S. I., Zhuravel', Ju. V. (2020). «Regional'na ekonomika. Strategic guidelines for state regulation of the domestic market of consumer goods». *Regional economy*. Vol. 2(96), pp. 131-143. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-2-11>.
11. Irtyshheva, I. O., Smeljanec', T. V., Burdel'na, G. O. (2012). «Status and strategic guidelines of investment and financial support of the agri-food sector in the context of globalization». *Agrosvit*. Vol. 7, pp. 26–32.
12. Irtyshheva, I. O., Kramarenko, I. S. (2012). «Financial and credit support of the agro-food sphere of Ukraine: current state and prospects of development». *Agrosvit*. Vol. 3, pp. 16-24.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2021 р.